

10. Мелетинский Е.М. Герой волшебной сказки. Происхождение образа.- М.: Издательство восточной литературы, 1958, - 264с.
11. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки. (Собрание трудов).- М.: Лабиринт, 1998.- 512 с.
12. Ролло Мей. Любовь и Воля./Пер. с англ. –М.:Рефл-бук; К.:Ваклер, 1997.-384с.
13. Хиллман Д. Архетипическая психология. Пер. с англ. Ю.Донца, В.Зеленского.- СПб.: Б.С.К., 1996- 157 с.
14. Юнг К.Г. Алхимия снов /Пер. с англ. СЕМИРЫ – СПб.:Тимошка, 1997.-352с.
15. Юнг К.Г. Психология переноса. Статьи. Сборник. Пер. с англ.- М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997.- 304 с.
16. Юнг К.Г. Символы трансформации.-М.: Пента График, 2000.-496с.
17. Яценко Т. С. До проблеми пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки . – Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова, Серія 12. Психологічні науки:Зб. Наукових праць. – К.:НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. - № 33 (57). – С. 15 – 27)

Резюме. В статті представлено матеріал відносно проблеми архетипу та архетипної символіки. Акцент ставиться на вираженні архетипів в культурі, зокрема, міфах, казках, звичаях та обрядах, в яких виявляється мотив повторного народження, прагнення в утробу.

Ключові слова: колективне несвідоме, архетип, архетипна символіка, ініціація, мотив повернення в утробу, мотив повторного народження.

Резюме. В статье представлен материал относительно проблемы архетипа и архетипической символики. Акцент поставлен на проявлении архетипов в культуре, в частности в мифах, сказках, традициях, обрядах, в которых представлен мотив повторного рождения, стремления в утробу.

Ключевые слова: коллективное бессознательное, архетип, архетипическая символика, инициация, мотив возвращения в утробу, мотив повторного рождения.

© 2012

О.Б. Єгорова, О.О. Калмикова (г.Слов'янск)

ГЕНДЕРНІ ВІДМІНОСТІ В ЕМОЦІЙНИХ ТА ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕННЯХ У ПІДЛІТКІВ – ПРЕДСТАВНИКІВ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Криза суспільства, інституту родини та виховання сприяє виникненню неформальних молодіжних субкультур. У наш час відома велика кількість субкультур, якими захоплюються підлітки та молодь. Зараз не існує розвиненої держави, у якій би не знаходились прояви тієї або іншої субкультури: емо, готи, панки, металісти, скінхеде, гопники та ін. У великих містах на них не звертають уваги, у маленьких усе проходить не так просто та неупереджено. Багато дорослих вважають такий прояв індивідуальності патологією, інші просто дивляться на це явище як на прагнення до самоствердження та виокремлення себе з натовпу, та не бажають сприймати таку молодь, гадаючи, що такі люди - проблема суспільства. Чи насправді усе так просто та неупереджено, як здається на перший погляд?

Всі неформальні об'єднання умовно поділяють на 3 групи: 1) антисоціальні (носять виражений агресивний характер, їм властива етична нетерпимість, прагнення затвердити себе за рахунок інших: скінхеде, панки, кримінальні угруповання); 2) асоціальні (знаходяться осторонь від соціальних проблем: наркомани, растамани, алкоголіки, повії); 3) просоціальні (соціально-позитивні неформальні клуби або об'єднання, які приносять користь суспільству; ці об'єднання вирішують соціальні проблеми культурно-захисного характеру: захист пам'ятників, екологічні проблеми тощо; до цієї категорії відносяться: «зелені», пацифісти, дозвільні групи та ін.) [6, с.310].

Дозвільні групи у свою чергу діляться на: музичні групи, основна мета яких є прослуховування, вивчення, розповсюдження улюбленої музики (рок, метал, транс-культура, хіп-хоп культура та ін.); спортивні групи – визначаються засобом пересування (ролери, скейтери, сноубордисти, байкери, екстремали, паркурівці та ін.); групи пов'язані з комп'ютерними технологіями: хакери, кракери; групи фанатів, залежно від виду діяльності бувають: музичні, спортивні; групи пов'язані з іграми, з виходом до іншої реальності, їх мета - відійти від повсякденності до чогось яскравого і незвичайного, до подібних груп відносяться: толкієністи, фаєри, аніме, діггери та ін. [6].

До дозвільних відносять також групи з особливим світоглядом, способом життя (хіпі, готи, емо), для представників яких характерний інтерес до філософії, бажання зрозуміти, осмислити себе і своє місце в навколишньому світі.

Як показують результати досліджень [7], сучасна молодіжна субкультура, як правило, знаходиться в ситуації опанування, критики, опозиції або боротьби. Це суттєво ускладнює у підлітків та молоді повноцінний фізіологічний та інтелектуальний розвиток, може сприяти прояву емоційних та поведінкових порушень.

Потрібно відмітити, що неформалами стають як хлопці, так і дівчата, але не дивлячись на те, що вони входять до однакових молодіжних субкультур, вони можуть страждати на різні емоційні та поведінкові порушення або мати свою специфіку цих порушень.

Вивчення особливостей емоційної та поведінкової сфери неформалів, а також визначення шляхів та методів роботи з ними може сприяти збереженню в них психічного та психологічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор. Патологічними називають емоції або поведінку, які не співпадають з нормами більшості людей. Саме поняття норми залежить від суспільства, і в різних культурах воно може різнитися [4, с.20].

Розглядаючи теоретичні основи дослідження проблеми емоційних порушень в контексті філософсько – психологічних теорій (П. Анохін, В. Вілюнас, В. Вундт, Н. Грот, У. Джемс, П. Жане, Є. Ільїн, Ф. Крюгер, Ж.-П. Сартр, П. Симонов, Б. Спіноза, К. Юнг та ін.), слід відмітити, що порушення можуть торкатися афективних, когнітивних чи тілесно - перцептивних компонентів психіки або поведінки [5, с.833] та мати різні картини прояву.

В наш час ми можемо спостерігати у підлітковому віці такі негативні емоційні переживання, як тривога, гнів, страх, депресивні стани тощо [1, с.337]

Аналізуючи концептуальні проблеми у дослідженні поведінкових порушень, слід зазначити, що порушення соціальної поведінки є феноменом, який часто зустрічається в процесі розвитку дітей. Більшість порушень соціальної поведінки, за МКХ-10, віднесені до категорії «порушення поведінки, які обмежені умовами родини» і не завжди потребують на психіатричну допомогу. Поняття «девіантна поведінка» відноситься до стійких та складних відхилень у поведінці, які приходять у протиріччя з діючими в суспільстві принципами та соціальними нормами. Делінквентність – це юридичне поняття, що означає порушення законів держави [9, с.384]. Порушення поведінки іноді пов'язують з субкультурами.

Під культурою розуміються переконання, цінності та виразні засоби, які є загальними для певної групи людей і служать для впорядкування досвіду і регулюванню поведінки членів цієї групи [6, с.308]. Система норм і цінностей, що відрізняють групу від більшості спільнот, називається *субкультурою*. Вона формується під впливом таких чинників, як вік, етнічне походження, релігія, соціально група або місце проживання. По елементах субкультури – мові, манері поведінки, одягу, музиці, літературі, кінематографу, - можна судити про характерні особливості колективної свідомості й поведінки соціальної групи по відношенню до зовнішнього світу. Цінності субкультури не означають відмови від національної культури, вони виявляють лише деякі відхилення від неї [3].

За Г. Хебнером, неформальні молодіжні групи виникли в західних країнах через неприйняття молоддю склавшихся суспільно-економічних систем, соціальних та духовних цінностей та пошук більш справедливих форм людського існування. Цей молодіжний протест значно підсилювався в періоди криз суспільства [7, с.281].

В 1940 – 1950 –х роках в різних західних країнах в значній кількості невеличкі групи молоді намагалися виокремитися від оточуючого суспільства, протиставити себе йому. У них з'явилися особливі зачіски та одяг, специфічні жести, мова, засоби поведінки та особливі форми мистецтва, в першу чергу музики. Вони були зайняті пошуками сенсу життя і не виступали проти роботи. Це була ера рок-н-ролу, біт-музики, «сердитих молодих людей», хіп-руху, рокерів, кіберпанків та ін.

В СРСР неформальні групи молоді з'явилися після Великої Вітчизняної війни. Виникали різні назви та форми поведінки: стиляги, матрешки, любери, металісти, «спід метал», мажори, хіпі...

Як підкреслює О. Файн (1990), хіпі, металісти, панки часто знають один одного, можуть переходити із одного молодіжного об'єднання в інше. У багатьох своїх рисах молодіжна субкультура просто повторює телевізійну субкультуру (Лісовський В., 1996). Процес зародження, розвитку і занепаду молодіжної субкультури, по суті, нескінчений – в ньому немає початку і кінця (Башкатов І., 2000). Неформали прагнуть жити своїм життям, а не нав'язаним ззовні.

Різноманіття інтересів і потреб, задоволення до яких тягнеться молодь, породжує різні групи, течії, напрями в межах певної неформальної субкультури. Кожна така група має свої цілі та завдання, іноді навіть програми, своєрідні «правила членства» та моральні кодекси.

Мотивами приєднання молоді до різних неформальних субкультур виступають наступні: виклик суспільству, протест; образа на навколишній світ; виклик сім'ї через непорозуміння; небажання бути як всі; бажання виділитися, привернути до себе увагу; вікові захоплення; психічна травма, стрес; самотність; бажання втекти від буденності; наслідування моді; ідейні переконання; вплив кримінальних структур; самовираження, прояв своєї індивідуальності; бажання ствердитися в новому середовищі; не розвинена сфера організації дозвілля для молоді [6, с.309].

Особливостями молодіжних субкультур являється також добровільність вступу до їх лав, стійкий інтерес до досягнення певної мети, ідеї, прагнення підлітків бути самим собою, суперництво та самоствердження. а

також участь в них підлітків обох статей, що може впливати на гендерні характеристики.

Слід відмітити, що вивчення гендерних відмінностей пов'язано з іменами вчених античності (Платон, Аристотель), епохи Відродження (Т. Мор, Т. Кампанелла), сучасності (С. Бем). Але саме поняття «гендер» одними з перших використали психолог Роберт Столлер та ендокринолог Джон Моні [10].

Гендерні відмінності полягають у тому, що чоловіки та жінки відрізняються по багатьом показникам, що стосуються не тільки статевої біології, а й соціальних ролей, положення у суспільстві та родині, що, як правило, формуються на основі гендерних стереотипів та тих гендерних ролей, що приписуються чоловікам та жінкам суспільством [10].

Виходячи з вищезазначеного, ми можемо стверджувати, що теоретичне вивчення проблеми емоційних, поведінкових порушень підлітків та гендерних відмінностей їх прояву дає змогу вважати дані феномени взаємозалежними і потребуючими практичного дослідження.

Мета статті. Метою статті є аналіз проблеми молодіжної субкультури в історії наукової думки, розкриття особливостей емоційних, поведінкових порушень у дівчат та хлопців підліткового віку, що входять до певних молодіжних субкультур, та визначення шляхів корекції девіацій за допомогою корекційно – профілактичних методів.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження проводилось на базі ЗОШ № 2 міста Миколаївка Слов'янського району та ЗОШ № 5, ЗОШ № 10 міста Слов'янська Донецької області. В експерименті приймали участь 60 осіб, серед яких 30 дівчат та 30 хлопців, віком від 15 до 16 років.

Під час дослідження були використані такі психодіагностичні методи, як: спостереження, бесіда, методика «Діагностика показників та форм прояву агресії» А. Баса і А. Даркі (Адаптація А. Осницького), «Диференціальна діагностика депресивних станів» Зунге (Адаптація Т. Балашової), «Шкала ворожості» В. Бойко, «Кінетичний малюнок родини» Р. Беляускайте, метод експертних оцінок, методи математичної статистики (варіаційний аналіз, t-критерій Ст'юдента).

За допомогою спостереження та бесіди проводився відбір підлітків молодіжних субкультур за певними критеріями: зовнішній вигляд; символіка окремих субкультур; поведінка у побуті та навчальній діяльності; скарги вчителів; розповіді самих підлітків про своє входження до субкультури.

Готи та гопники виявились доволі замкнутими, деякі з них негативно настроєні та не бажали «відкривати душу» у проведеному дослідженні. Емо, навпаки, були доволі привітними, комунікабельними, багато розпитували про майбутній експеримент. Вчителі виказували свою незадоволеність поведінкою цієї категорії учнів. Педагоги підкреслювали, що готи доволі таємні та не йдуть на контакт, живуть ніби окремо від інших, гопники проявляють агресивність та багато сваряться з викладачами, а емо поводять себе занадто емоційно, плачуть через погану оцінку або сміються прямо на уроках та поводять себе не адекватно.

Експериментальне вивчення *агресії* виявило у готів домінування негативізму й роздратованості; у гопників - фізичної агресії ($p < 0,05$), підозрілості, роздратованості та негативізму. У емо переважає вербальна агресія, образа та почуття провини. Це підтверджує відмінності у поведінці представників різних субкультур.

Було виявлено у *дівчат* високі рівні вербальної агресії, негативізму та образи. *Хлопці*, в свою чергу, частіше в своїй поведінці використовують фізичну агресію ($p < 0,05$), негативізм, роздратованість та підозрілість ($p < 0,05$). Треба підкреслити, що всі досліджувані форми агресії мають високий або середній рівень в учнів обох статей.

Дослідження рівню *депресивних станів* у буденному житті показало, що у готів переважає субдепресивний рівень, у емо - легкий прояв депресії, у гопників - повна відсутність депресії ($p < 0,05$), що проявляється у побуті та філософії цієї субкультури. Субдепресія у готів може проявлятися у пригніченому стані, соматичних розладах, не бажанні взаємодіяти з іншими, агресивному ставленні до них, у розмовах про смерть та своє погане життя.

Також є відмінності за статтю. Так, *дівчата* мають форму легкої депресії, що проявляється у незначному пригніченні настрою, плаксивості через неприємності чи певні проблеми. Стан у *хлопців* характеризується повною відсутністю депресії ($p < 0,05$).

За *«шкалою ворожості»*, у готів виявлено високий рівень цинізму ($p < 0,05$) та середній рівень ворожості, у гопників високий рівень агресії та ворожості, цинізм – на середньому рівні. Результати емо за усіма шкалами на низькому рівні, але найбільші показники має ворожість ($p < 0,05$).

Дівчата мають середній рівень агресії ($p < 0,01$) й ворожості ($p < 0,05$) та високий рівень цинізму. Останній феномен є специфічним виявом презирства, є стійким презирливим ставленням людини до культури суспільства, до його духовних і моральних, цінностей. Виявляється цинізм як у словах, так й у вчинках.

Результати *хлопців* продемонстрували високі показники агресії ($p < 0,01$) та підвищені – ворожості ($p < 0,05$). Ворожість є комплекс афектів, що включає гнів, огиду, відразу, також може проявлятися у якісь конкретній

ситуації у вигляді озлобленості – фрустрованості через часте придушення образи й злості, у формі хронічної неприязні та крайньої ненависті до всіх і всього, у крайній жорстокості.

Як показала методика В. Бойко, у *дівчат* відбувається домінування емоційного порушення, у *хлопців* однаково домінують емоційне та поведінкове порушення.

При дослідженні *психологічного клімату* в сім'ях представників різних субкультур була виявлена найбільш сприятлива сімейна ситуація ($p < 0,01$) у підлітків емо; гірше за всіх почувають себе вдома члени готичної субкультури, що негативно впливає на їх емоційні переживання.

Показники емоційних порушень в сім'ях досліджуваних учнів були розподілені таким чином: конфліктність в родині ($p < 0,05$), почуття неповноцінності в родині ($p < 0,01$), ворожість в сімейній ситуації ($p < 0,05$) переважають у готів та мають високі рівні. У гопників та емо також мають місце конфлікти з рідними, але ці показники в межах середніх рівнів.

Також ми виявили у досліджених *дівчат* середній рівень прояву сприятливої сімейної ситуації і, як наслідок, середню тривожність, високу конфліктність та почуття неповноцінності ($p < 0,01$) в родині, ворожість у сімейній ситуації.

Показники за цими параметрами у *хлопців* доволі відрізняються, вони мають високі показники сприятливої сімейної ситуації та середні показники тривожності, конфліктності, почуття неповноцінності та ворожості в родині.

За допомогою *методу експертних оцінок* було виявлено, що прояви аутоагресії значно вищі у підлітків готичної субкультури, а ніж у підлітків, що є членами субкультури гопників; прояви токсикоманії у підлітків готичної субкультури майже втричі вищі, ніж у підлітків - гопників ($p < 0,001$); показники лудоманії в усіх групах підлітків неформалів майже не відрізняються та знаходяться на низькому рівні; випадки дромоманії у гопників та готів відбуваються частіше в порівнянні з емо ($p < 0,05$); сексуальна розбещеність найбільш характерна для представників субкультури гопників та готів; у емо всі показники діагностуючих видів девіантної поведінки розподілились приблизно однаково. При цьому у підлітків готичної субкультури вищі рівні прояву девіантної поведінки у порівнянні з гопниками, а рівні прояву девіантної поведінки емо-кідів нижчі, ніж у представників субкультури гопників.

Дівчата мають низький рівень лудоманії, тобто вони знають про шкоду, яку можуть заподіяти людині гральні автомати; абсолютна більшість з них не мають друзів - гравців та самі ніколи не грали. Середні показники виявлені за шкалою «токсикоманія», а саме, досліджувані учениці спілкуються з особами, які вживають токсичні речовини, вони також знають особливості стану після прийому цих речовин, бо самі раз чи два їх вживали. Також виявлено середній рівень прояву сексуальної розбещеності. Діагностуються високі показники за аутоагресією ($p < 0,05$): дівчата схильні принижувати себе, дуже суворо засуджують себе навіть за незначні помилки та невдачі; такі підлітки схильні карати себе відчуттям своєї неповноцінності, провини перед кимсь; їм притаманне безпідставне каяття совісті; вони схильні карати себе фізично, в деяких навіть виникають думки про самогубство. Серед форм девіантної поведінки у дівчат переважає дромоманія ($p < 0,05$); досліджувані вже неодноразово втікали з дому через конфлікти з батьками або однолітками; їм подобається незалежність та самостійне життя, яким вони живуть поза межами дому.

Показники *хлопців* наступні: низький рівень аутоагресії - мають високу самоцінність життя, не схильні карати себе за невдачі, вони не відчувають сумління совісті; в них відсутнє почуття провини та власної неповноцінності. Учні не страждають на лудоманію та дромоманію, не вживають збуджуючих чи психотропних речовин і ніколи їх не спробували. Але для них характерні високі показники за шкалою «сексуальної розбещеності» ($p < 0,01$) - досліджувані рано почали жити статевим життям, не дотримуються встановлених у суспільстві норм і правил поведінки.

Нами запропонована корекційно-профілактична програма для подолання девіантної поведінки учнів підліткового віку, які є членами молодіжних субкультур [8]. Програма включає практикуми, рольові ігри, вправи та розрахована на 14 занять.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналізуючи вище сказане, можна відзначити, що:

- проблема молодіжних субкультур є одною з актуальних на сучасному етапі;
- характеристики субкультур відрізняються одна від одної за своїми особливостями,
- вибір субкультури може відбуватися не стільки свідомо, скільки під впливом несвідомого, через домінування окремої якості людини;
- для підлітків, що входять в певну субкультуру, характерна специфіка у прояві емоційних та поведінкових порушень;
- мають місце гендерні відмінності емоційних та поведінкових порушень підлітків молодіжних субкультур;
- вивчення гендерних відмінностей показників емоційних та поведінкових порушень та форм девіантної поведінки у конкретних субкультурах є перспективою нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко С.М., Марченко О.Г. Емоційні переживання та депресивність у підлітковому віці // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 3 12. Психологічні науки: Зб. Наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – С.336 – 349
2. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, 2001. – 245с.
3. Исламшина Т.Г. Молодежные субкультуры. – Казань, 1997. – 116 с.
4. Комер Р. Патопсихология поведения. Нарушения и патологии психики. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 608 с.
5. Пекрун Р. Эмоциональные расстройства: этиология и анализ условий возникновения // Клиническая психология / Под ред. М. Перре, У. Бауманна. – СПб.: Питер, 2002. – С.833 – 835
6. Пивоварник І.М., Буракова КВ. Проект соціально-психологічної роботи з сучасними неформальними молодіжними субкультурами // Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. Частина 1. – Херсон: П.П. Вишемирський В.С., 2008. – С.308-313
7. Степанов В.Г. «Трудные» школьники из неформальных групп общения // Психология трудных школьников. – М.: Академия, 1996. – С. 281-298
8. Фельдштейн Д.И., Радзиховский Л.А. Методические рекомендации по изучению особенностей неформальных молодежных объединений. – М., 1987
9. Херпертц-Дальманн Б. Нарушения социального поведения, девиантное поведение и делинквентность // Ремшмидт Х. Детская и подростковая психиатрия / Пер. с нем. – М.: изд-во ЕКСМО-Пресс, 2001. – С. 384-392
10. Хоф Р. Возникновение и развитие гендерных исследований // Пол, гендер и культура. – М., 1999. – С.35-44

Резюме. Проаналізовано теоретичні основи дослідження проблеми молодіжних субкультур в контексті соціально-психологічних теорій; розглянуті особливості емоційних та поведінкових порушень у підлітків із певних субкультур; розкриті гендерні відмінності в емоційних та поведінкових порушеннях у підлітків - представників молодіжних субкультур. **Ключові слова:** молодіжна субкультура, емоційні та поведінкові порушення, гендер, підліток, корекція та профілактика.

Резюме. Проанализированы теоретические основы исследования проблемы молодежных субкультур в контексте социально-психологических теорий; рассмотрены особенности эмоциональных и поведенческих нарушений у подростков из определенных субкультур; раскрыты гендерные отличия в эмоциональных и поведенческих нарушениях у подростков - представителей молодежных субкультур. **Ключевые слова:** молодежная субкультура, эмоциональные и поведенческие нарушения, гендер, подросток, коррекция и профилактика

© 2012

О. В.Запороженко (м. Ізмаїл)

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ АСПЕКТИ У ВЧЕННІ СУЧАСНОГО ІНДІЙСЬКОГО МІСТИКА БХАГАВАНА ШРІ РАДЖНІША (ОШО)

Останнім часом ми спостерігаємо процеси, коли містика все більше і більше стає звичайною складовою масової культури. Про це свідчить і тривалий телевізійний проект "Битва екстрасенсів" і цикл передач "Неймовірно, але факт", багато медіа-програм про непізнане і містичне, популярність жанру фентезі, велика популярність літератури містичного та езотеричного характеру. На наш погляд, зацікавленість містичними вченнями і містикою взагалі пов'язана із тим, що людина не задовольняється існуванням лише у соціокультурному «горизонтальному» вимірі, прагне до трансцендентних вимірів буття, прагне бути причетною до метафізичних, духовних та містичних аспектів буття. Духовний голод людини, її «екзистенційний вакуум» не можуть задовольнити суто наукова картина світу та раціональне мислення; вона бажає в Бутті бачити таємницю, а не лише бездушний космос, керований відомими законами або, що ще гірше, незрозумілою навіть самим вченим «темною» матерією і енергією; а в житті людина хоче бачити вищий сенс, сакральний зміст і перефразуючи відоме августинівське «людська душа по природі християнка» можна також сказати, що «людська душа по природі є містиком».

Фундаментальними дослідженнями релігійного досвіду і релігійної психології займалися В. Джеймс, З. Фройд, К.-Г. Юнг, А. Адлер, Г. Олпорт Е. Фром та ін. Типології універсальних характеристик містичного феномену були запропоновані такими західними вченими як В. Джеймсом, А.Швейцером, В.Стейсом, Ф.Стренгом,